

RENÉ

**IRTA:
CHATEAUBRIAND**

**FRANCZIÁBÓL FORDITOTTA
BOGDÁNFY LAJOS**

**BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1886.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5531-47-7 (online)
MEK-14351

René, a natsézokhoz érkezvén,¹ hogy az indiánok szokásainak eleget tegyen, kénytelen volt megnősülni. De nem élt nejével.

Valami búskomor hajlam folyton az erdők mélyében vonta őt, hol egész napokat töltött egyedül.

Vadnak tünt föl a vadak között.

Saktászon, az ő gyámatyján, és Souel atyán, a Rozália-erőd hittérítőjén kívül nem érintkezett más emberrel. Szíve fölött nagy hatalma volt e két aggastyánnak; amaz szeretetreméltó nyájasságával, ez rideg szigorával hatott reá.

Ámbár a világtalan Saktász a hódvadászat alkalmával elbeszélte élettörténetét, René nem akart szólni a magáéről, pedig az agg indián és a hittérítő élénken vágytak megtudni, mily szerencsétlenség indíthatott egy előkelő származású európaít arra a különös elhatározásra, hogy Louisiána vadonjaiba vonuljon.

René mindig azt hozta fel vonakodásának okául, hogy története érdektelen, s inkább csak gondolatainak és érzelmeinek tükrét képezné az.

- És - tette hozzá - hadd borítsa örök feledés az eseményt, mely engem Amerikába hozott.

Igy folyt le néhány év, a nélkül, hogy a két aggastyán kicsalhatta volna René titkát. Sőt egy levél, melyet René a külföldi hittérítő-szövetkezet irodája útján Európából kapott, annyira növelte fájdalmát, hogy már öreg barátait is kerülni kezdte. De ezek most még hevesebben ostromolták: tárja föl előttök szívét, s föllépések oly tapintatos, gyöngéd és tiszteletparancsoló volt, hogy René végre is meghajolt óhajításuk előtt.

Meghatározta a napot, melyen föl fogja tárni nem életének viszontagságait, mert viszontagságokon nem ment át, hanem lelkének rejtett érzelmeit.

A vadak által «virágok havának» nevezett hónap huszonegyedikén René belépett Saktász kunyhájába. Karját nyújtotta az aggastyánnak, s a Mississippi partjára, egy szaszafrasz-fa alá vezette. Souel atya sem késett megjelenni a légyotton.

Pitymallott. A fensíkon nem nagy távolságban látni lehetett a natsézok faluját lombos eperfaival s méhkaishoz hasonló kunyhóival. A franczia gyarmat és a Rozália-erőd a folyam jobb partján terült el. A sátrak, a félig kész házak, a megkezdett erődítések, a négerek által ellepelt ültetvények, a fehér- és vörösbőrűek nyüzsgő csoportjai, a polgáriasult és a vad szokások ellentétes képét tüntették föl e kis helyen.

Keletfelől, a láthatár peremén, az Apalach-hegység töredezett csúcsai között, melyek csodás betüket írtak az aranyló magasba, lassan fölbukkant a nap; nyugaton a Mississippi méltóság-teljes csöndben hömpölygette habjait, mondhatlanul nagyszerű szegélyét képezvén a tájnak.

Az ifju és a hittérítő egy ideig elandalogtak a fenséges látványon, sajnálkozva a vak szasém² fölött, ki nem élvezhette azt.

Majd Souel atya és Saktász a fa tövében leheveredtek a pázsitra; René közöttök foglalt helyet, s percnyi csönd után így beszélt öreg barátaihoz:

- Most, midőn elbeszélésemhez kezdek, nem tudom magamban legyőzni a szégyen érzetét. Tisztos aggok! A ti szíveitek békéje s körülöttem a természet derűje pirulni kényszerítenek lelkem zavara s lázongása miatt.

¹ L. Chateaubriand: «Atala» (Olcsó könyvtár 12. füzet).

² Így nevezik az indiánok az öregeket, a tanácsadó aggastyánokat.

Mennyire fogtok szánakozni rajtam! Mily nyomorúlnak fog elöttetek föltünni az én örökös gyötrelmem! Ti, kik viaskodtatok már az életnek minden fájdalmával, mit fogtok ti gondolni arról az ifjuról, kiből erő és erény egyaránt hiányzik, ki folyton magával hordozza kínjait, s ki csak oly keservekről panaszkodhatik, melyek okozója ő maga! De oh, ne kárhoztassátok őt, hisz keserűen megbűnhődött már!

Születésem anyámnak életébe került; aczéllal szakítottak ki testéből. Volt egy bátyám is, ki - mint elsőszülött fiú - atyámnak áldásában részesült.

Korán idegenekhez jutva, távol növekedtem föl az atyai háztól.

Kedélyem nyugtalan, jellemem változékony volt. Majd pajzán vidámság, majd csöndes levertség fogott el; olykor fiatal társaimhoz csatlakozva, mulatoztam; majd hirtelen elvonulva tőlük, leültem egy félreeső helyen, s andalogva elnéztem az illanó felhőt, vagy hallgattam a falmokkra permetező eső halk koppanásait.

Minden ősszel visszatértem atyám kastélyába, mely távoli erdő mélyén, tó partján feküdt.

Atyám előtt félénk és tartózkodó voltam, s örömet és megelégedést csak nővéremnek, Amáliának oldala mellett találtam. Kedélyünk és ízlésünk rokonsága szoros kapocscsal fűzött minket össze.

Nem sokkal volt idősebb, mint én. Együtt bolyongtunk a közel halmokon, együtt csónakáztunk a sík tavon, és lombhulláskor együtt jártuk be az erdőt. Édes séták, melyek emléke még most is gyönyörrel tölti el lelkemet. A gyermekkor s a szülőföld csábos képe soha sem mosódik el emlékezetünkéből!

Olyankor csöndesen ballagtunk egymás mellett, figyelve az ős halk zsongására, s a lábainkkal eltiprott fonnyadt falevelek neszére. Olykor ártatlan mulatozással a suhanó fecske után iramlottunk, majd elandalogtunk a szivárványon, mely ívet alkotott az esős halmok felett. Néha verset is mormoltunk, melyet a szabad természet sugallt szíveinknek. Fiatal koromban kedvvel adóztam a múzsáknak. A szenvedélyek üdeségére nézve nincs költőibb, mint egy tizenhat éves szív! Az élet reggele olyan, mint a napnak reggel: tiszta, ábrándos és összhangzatos.

Vasárnap- és ünnepnapokon az erdő mélyében gyakran hallottam a távol harangszót, mely átreszketett a sűrűn, templomba híva a környék lakóit. Öreg szil törzsére támaszkodva, csöndben figyeltem az áhítatkeltő hangra. A harang ringó szavára a falusi élet egyszerű erkölcsi szállották meg gyermekem lelkemet, s a magány békéje, a hit varázsa s a gyermekkori emlékek édessége bővöltek el.

Oh, van-e fásult szív, mely föl ne dobogna a szülőföld harangjának szavára? Szavára azon harangnak, mely örömmel üdvözölt, midőn még bölcsőben szenderegünk, mely hirdette világbalépésünket, jelezte szívünk első dobbanását, s az egész környéknek tudtul adta atyánk fenkölt vidámságát s anyánk fájdalmaikat és még erőtlen örömet?

Az álmodozás, melybe a szülőföld harangja ringat, földidéz lelkünkben mindent: vallást, családot és hazát, bölcsőt és sírt, multat és jövőt egyaránt!

Megvallom, hogy Amália és én sokkal inkább átadtuk magunkat e bánatos és szelid gondolatoknak, mint talán mások, mert mindkettőnk szíve mélyén volt valami rejtett fájdalom, melyet Istentől vagy anyánktól nyertünk örökölni.

Időközben atyámat betegség verte le, mely nemsokára sírba vitte. Karjaim között lehelte ki lelkét. És én a halált annak ajkain tanultam megismerni, ki életet adott nekem. Hatalmas benyomás volt ez; emléke még ma is él bennem. Ez volt az első alkalom, mikor a lélek halhatatlansága világos lőn előttem. Nem hihettem, hogy ez a hideg, élettelen test ébresztette föl

bennem a gondolkozást; éreztem, hogy annak más forrásból kellett fakadnia, s örömben átcsapó szent fájdalommal reméltem, hogy lelkem egykor egyesülni fog atyám lelkével.

Más jelenség is megerősítette bennem e fölemelő gondolatot. Atyám arcvonásai oly fenséges jelleget nyertek a koporsóban, mintha a mindentudó halál fölírtá volna áldozatának homlokára a túlvilág titkait.

Amália fájdalomtól leverten egy torony mélyébe vonult, hol a góth ívek alatt hallgatta a halottkisérő papok fölzendülő énekét s a gyászharangok kongását.

Elkísértem atyámat végső menhelyére. A föld bezárult hamvai fölött, s az örökkévalóság és a feledés komor súlylyal nehezültek reá. Még azon este közöny borult sírjára; leányán és fián kívül más mindenkre nézve úgy tűnt föl, mintha soha sem létezett volna.

Távoznom kellett a szülői lakból, mely bátyám örökségévé lőn. Amáliával együtt öreg rokonaimhoz vonultam.

Az élet téveteg ösvényeinek kezdetén vizsgálódva tekintettem körül, a nélkül, hogy határozni tudtam volna. Amália gyakran beszélt előttem a kolostori élet boldogságáról, s miközben szemeit szomorúan függesztette reám, megjegyzé, hogy én vagyok az egyedüli kapocs, mely őt a világhoz csatolja.

Gyakran, vallásos társalgásaink folytán, ihletett szívvel el-elbarangoltam valamely szomszédos kolostorhoz, s pillanatig vágy szállott meg, hogy ott rejtsem el életemet. Boldogok, kik befejezhetik életútjukat, mielőtt a biztos révet elhagyták volna; boldogok, kik nem kénytelenek oly haszontalanul eltölteni napjaikat, mint én!

Az öröknyugtalan európaiak kolostorokat emelnek magoknak, mert minél forrongóbb és lázasabb a szív, annál nagyobb vonzerővel bír reá a csönd és a béke.

A szerencsétlenek és gyöngék e hajlékai hazánkban majd völgy ölébe vannak rejtve, hol a nyugalmas menhely reményével kecsegtetnek, majd magas sziklafalakon épültek, hol a hívő lélek mint a bérce növénye, ég felé látszik törni, hogy áldozatul mutassa be illatát.

Még most is látni vélem vizeit és erdeit az ódon apátságoknak, hol életemet a sorsszeszély ellen biztosítani óhajtottam; naplementekor most is képzeletben el-elbolyongok a kolostor csöndes, visszhangzó folyosóin. Midőn a holdfény bágyadtan megvilágította a boltívek oszlopait, s az átellenes falra lerajzolta árnyukat: megállottam, hogy szemügyre vegyem a keresztet, mely a kolostor halottjainak birodalmát jelölte, s a kúsza fűszálakat, melyek a sírkövek között föl-sarjadtak. Szívemet ellenszenvvel töltötte el a világ iránt azok sírja, kik távol éltek a kufár zajtól, s kik a halál csöndjébe az élet csöndjéből léptek át.

De nyugtalan véralkatom, vagy talán az előítélet, mely a szerzetes élettel szemben általában uralkodik, megváltoztatta szándékomat. Elhatároztam, hogy utazni indulok. Búcsút vettem nővéremtől, ki oly mozdulattal zárt karjaiba, mely örömből fakadónak látszott; mintha csak boldog lett volna, hogy megválhatik tőlem! És én nem tudtam magamban elfojtani valami keserűséget, látván az emberi vonzalmak mulékonyságát.

Egyedül, ifjui hévvel szállottam a világ viharos oceánjára, melynek se biztos réveit, se zátonyait nem ismertem.

Először kihalt nemzetek földjét kerestem föl. Elzarándokoltam az egykor hatalmas Görögország és Róma romjaihoz, hol a paloták porba roskadoztak, s fölburjánzó szederinda borítja a királyok sirjait. Minden, minden csak a természet erejét s az ember gyöngeségét hirdette előttem! Egyetlen fűszál gyakran áttöri a sirok legkeményebb márványát, melyet valamennyi halott sem képes fölemelni, bármily hatalmasak voltak is egykoron.

Olykor mérhetlen pusztaságon egyetlen fölmagasló oszlop villant szemeimbe, mint koronkint föltámadó nagy gondolat oly lélekben, melyet idő és szerencsétlenség sivár pusztasággá tarolt.

Ez emlékeken gyakran és hosszasan elmerengtem. Elöttem olykor a nap, mely látta egykor e városok alapjainak lerakását, hanyatlott alá fenségesen a romok mögött, olykor pedig a hold bukkant fel töredezett hamvvedrek közül, megezüstözve a sápadt sírokat. S fényénél ez égitestnek, mely táplálja ábrándjainkat, látni véltem az emlékezet génuszát, mely gondolatokba merülve üldögél oldalam mellett.

Majd fölhagytam a sírokkal, melyek nem egyszer csak egy-egy gonosztevő hamvait földték. Tudni akartam: vajon élő nemzetek több erényt és kevesebb szerencsétlenséget fognak-e előttem föltüntetni, mint a kihaltak?

Egyszer, a mint egy nagy városban bolyonganék, büszke palota mögött, elhagyott, pusztáudvaron, hatalmas szobor tűnt szemeimbe, mely újjával egy áldozatról hirhedtté vált térre mutatott.³ Megütköztem e hely csöndjén; csupán a szél zúgott a bús márvány körül.

A munkások közönyösen üldögéltek a szobor lábánál, vagy követ faragtak füttyörészve. Kérdeztem tőlök: kit ábrázol az emlékkő? Egyik alig tudott reá felelni, másik nem ismerte a szerencsétlenséget, melyre a szobor emlékeztetett. Semmi sem tűntethette volna föl előttem így az események igazságos mértékét, és azt, hogy mily elenyésző csekélység vagyunk mi mindannyian! Mi lett azokból, kik egykor oly sok zajt ütöttek e földön?

Az idő egy lépést tett előre, s a föld arcza egésze megújult...

Utazásom közben főleg a művészeket és azon Istentől fölkent férfiakat kerestem föl, kik lantjokon dicsőítik az eget, s hirdetik, hogy egyedül azon nép lehet boldog, melyben törhetlenül él a tisztelet sírok, törvény és vallás iránt. E lantosok isteni eredetűek. Nekik jutott azon egyedül elvitathatlan ajándék, melyet az ég nyújtott a földnek. Életök gyermeteg, de fenséges is egyúttal. Aranyajakkal dicsőítik az Isteneket, s ők az emberek legegyszerűbbjei; szavok a szellemek beszéde s a kis gyermekek gagyogása; megmagyarázzák a mindenség törvényeit s nem képesek megérteni az élet mindennapi eseményeit; csodás fogalmuk van a túlvilágról s haláluk olyan, mint az újszülötteké.

Kaledónia⁴ bércein az utolsó bárd eléneklé előttem azon költeményeket, melyekkel hajdan egy hős vidámította meg napjait. Négy mohfödté kövön foglaltunk helyet. Lábaink alatt vad zuhatag tombolt; nem messze, agg torony romjai között, őz legelészett, s hallani lehetett a Cona pusztáin száguldó szél éles füttyét. A keresztyén vallás már e bérczes országra is kiterjeszté áldásait, s Dávid hárfáját zendítette meg azon zuhatag partján, hol egykor Ossián énekelt. És e vallás, ép oly békés lévén, mint a mily harciasak voltak egykor Selma Istenei, nyájakat legeltet ott, hol Fingal csatákat vívott, s a béke angyalaival népesítette be a felhőket, melyekben egykor gyilkosok rémképei laktak.

A régi és mosolygó Itália a műremekek nagy tömegét tárta föl előttem. Mily szent és költői borzalommal tévelyegtem a vaskos épületekben, melyeket a művészet szentelt a vallásnak! Minő tömkelege az oszlopsoroknak! Minő egymásutánja a boltozatoknak és íveknek! S a nesz, mely e dómokban hallható, hasonló az Oczeán hullámainak zsongásához, vagy a szél morajához dús rengetegben.

Az építész úgyszólván alakot ad a költő eszméinek, s érzékeink elé állítja az elvontat.

³ II. Károly szobra Londonban, a White-hall mögött.

⁴ *Kaledónia* a mai Skótország. *Cona* falu Skótországbán. *Morven* a régi Kaledónia egyik tartománya. *Fingal* (Fin Mac Coul) Morven hős fejedelme a III-ik században Kr. u.; atyja *Ossiánnak*, a nagynevű bárdnak, ki dalaiban örök emléket emelt számára. *Selma* Fingal székhelye volt.

S mit találtam mindezen fáradozásaim árán? Semmi bizonyost a holt nemzeteknél, semmi szépet az élőknél. A mult és a jelen két tökéletlen szobor; egyiket csonkán vonszolták elő a századok romjai alól, a másik még a megkívánt tökélyt nem nyerte el a jövőtől.

De öreg barátaim, ti, mint a vadon lakói, bizonyynyal csodálkozni fogtok, hogy utazásomról beszélve, mindeddig még nem tettem említést a természet csodáiról.

Egy nap fölmásztam az Aetna csúcsára, a hatalmas tűzhányóra, mely egy szigeten lángol. Alattam a kétes láthatáron fölemelkedni láttam a napot; láttam Sziciliát egy ponttá összezsugorodva, s láttam a tengert mérhetlen messzeségben elterülni. A folyók úgy tűntek föl a magasból, mint térképen húzott földrajzi vonalak. S míg szemem egyik oldalon a táj nagyszerűségén merengett, másik oldalon az Aetna kráterébe mélyedt, mely a fölgomolygó fekete gőzökön át föltárta előttem lángoló belsejét.

Aggastyánok! Bizonyára csak szánalmatokat fogja fölkelteni a szenvedélyes ifju, ki egy tűzhányó öble mellett siratta a halandókat, kiknek lakását is csak alig-alig vehette ki a tátongó mélyben. De bármit gondolatok is rólam, e kép az én életem képe volt, mert míg egyrésről folyton mérhetlen teremőerőt láttam fölpezsdülni, másrésről mindig nyílt örvény ásítózott előttem.

E szavaknál René álmadozásaiba mélyedt. Souel atya csodálkozva tekintett reá, s a vak szasém, ki az ifjut nem hallotta tovább beszélni, nem tudta, mit gondoljon a hosszas csendről.

René egy csoport indiánra függesztette tekintetét, kik vidáman haladtak át a fensíkon.

Arcza hirtelen elérzékenyült, s szeméből könny permetezett.

- Boldog vadak! - kiáltott megindultan. - Oh, hogy én nem élvezhetem a békét, mely nektek állandó kísérőtök! Míg én kevés eredménnyel sok országot bejártam, ti nyugodtan üldögtetek tölgyeitek alatt, s a napok észrevétlenül, megszámlálhatlanul illantak el fejeitek fölött. Gondotok csak a napi szükségletre szorítkozott, s miként a gyermek játéka és álma közben, úgy ti is közelebb állottatok a bölcseséghez, mint én. S ha olykor-olykor a levertség, mely követni szokta a boldogságot, el is fogta lelketeket, e múltó fájdalom nemsokára elröppent, s ti ég felé emelt arczczal, megindultan kerestétek azt a nagy ismeretlent, ki könyörölni szokott a szegény vadakon.

René itt ismét elhallgatott, s mellére hajtotta fejét. Saktász az őt környező örök homályban kinyújtá karjait, s megragadván gyermekének kezét, megindultan kiáltott föl:

- Fiam, édes fiam!

E szavakra Amália fivére magához tért, s zavara miatt mélyen elpirulván, bocsánatot kért az aggtól.

- Fiam barátom - szólott az öreg indián, - oly szívnek, minő a tiéd, nem lehet mindig egyenlő hangulata! De mérsékelned kell a hevességet, mely oly sok bajt hozott már fejedre. Ha az életben többet szenvedsz, mint más, azon nem szabad csodálkoznod. Nagy lélek több fájdalmat fogadhat magába, mint az alacsony. - De folytasd elbeszéléseidet. Európa egy részét már beutaztuk; ismertesd meg most hazádat. Tudod, hogy láttam Franciaországot, melyhez nem egy kötelék fűz s szeretnék hallani arról az elhúnyt nagy főnökről,⁵ kinek pazar kunyhóját egykor fölkerestem. Lásd, én már csak multamban élek. Az agg, az ő emlékeivel hasonló az erdő kihalt tölgyéhez, mely már nem saját lombozatával hívalog, hanem a reves ágakon tengődő idegen növényekkel takarja meztelenségét.

⁵ XIV. Lajos.

Amália fivére, e szavak által lecsöndesítve, így folytatta szíve történetét:

- Oh, atyám, nem szólhatok neked ama nagy korszakról, melynek csak végét éltem át gyermekkoromban, s mely már egészen letűnt volt akkor, midőn hazámba visszatértem. Csodásabb és gyorsabb változáson soha egyetlen nemzet sem esett még át. A lángelme nagyságát, a vallástiszteletet s az erkölcsök tisztaságát hirtelen felületesség, istentelenség és feslettség váltja fel. Azért hazámban hiába reméltem föltalálhatni, mivel lecsillapíthatnám azt a nyugtalanságot, a vágynak azt a hevét, mely folyton üldözött.

A világ tanulmányozása mire sem tanított, de elvette tőlem a tudatlanság édességét.

Úgy látszott, hogy nővérem, megmagyarázhatlan magaviseletével, csak tetézni akarja fájdalmamat. Megírtam neki, hogy látni óhajtom. Sietett válaszolni, s hogy szándékomtól eltérítsen, azon ürügyet hozta fel, hogy őt teendői szólítani fogják. Szomorú gondolatokat ébresztett ez bennem a barátságról, melyet a közellét elhidegít s a távollét elhervaszt; mely nem marad meg a balsorsban, sőt akkor sem, midőn jóllét környez.

Nemsokára sokkal elhagyatottabbnak éreztem magamat hazámban, mint idegen földön.

Egy ideig abba a semmit mondó világba akartam magamat vetni, mely engem soha nem volt képes megérteni. Lelkem, mely fölött még egyetlen szenvedély sem uralgott, társat keresett, mely lebilincselhetné; de csakhamar beláttam, hogy a társaságban többet veszítek, mint a mennyit nyernem lehet. Se emelkedett szellemet, se tiszta és mély érzelmet nem kívántak tőlem, s arra kellett volna törekednem, hogy életnézeteimet alacsony színvonalra szállítsam alá. Mindenütt regényes hajlamúnak kezdtek tartani, s az általam játszott szerep szégyene és az emberektől való idegenkedés folyton növekvő érzete arra indítottak, hogy külvárosban, teljesen ismeretlenül folytassam életemet.

Kezdetben elég örömet találtam ez elvonultságban és függetlenségben. Ismeretlenül a nagy tömegbe, az emberek e széles vadonjába vegyültem. Olykor egy gyéren látogatott templomban órákat töltöttem elmélkedve. Láttam szegény asszonyokat porba omlani a Mindenható előtt, s láttam vezeklőket térdelni a gyóntató-zsámolyon. Senki sem távozott e helyről a nélkül, hogy arcza derültebb ne volna, s a tompa zaj, mely kívül zúgott, a szenvedélyek hullámzajának tűnt fel, mely elcsitul az Úr temploma előtt.

Hatalmas Isten, ki láttad e szent helyen titkon omló könnyeimet, te tudod, hányszor vettem magamat lábaidhoz, könyörögve: vedd le rólam az élet terhét, vagy adj üdvösséget fásult lelkemnek!

Ah, ki ne érezte volna valaha szükségét a megifjodásnak? Ki ne vágyott volna megizmosítani vénhedt lelkét az élet forrásánál? Ki ne görnyedett volna olykor saját romlottságának terhe alatt, érezve, hogy nem képes semmi nagyra, nemesre és igazra?

Midőn közelgett az alkony, magányom felé indulva, meg-megállottam a hidakon, s elnéztem az aláhanyatló napot. A letűnő égitest, fölgyújtva a város gőzeit, aranyfolyamban látszott csöndesen lengeni, mint a századok órájának ingája.

Éj beálltával elhagyott utcák tömkelegén bandukoltam haza. Látna a mécseseket, melyek fénye átpislogott az ablakredőnyökön, képzeletben magam elé rajzoltam a fájdalom és a boldogság azon jeleneteit, melyeket azok megvilágítanak, a szívem elszorult, midőn arra gondoltam, hogy nekem oly sok fedél alatt egyetlen barátom sincs!

Míg így gondolataimba mélyedtem, a góth székesegyház tornyán kimérten kongott az óra, s szavát különböző hangokon különböző távolságokból ismételték a többi templomok is. És eszembe jutott, hogy minden óra csak új sírokat nyit és új könnyeket fakaszt!

Ez életmód, mely eleinte gyönyörrel töltött el, nemsokára elviselhetlenné lőn előttem. Meguntam ugyanazon jelenetek és ugyanazon gondolatok szüntelen ismétlődését.

Kutatni kezdtem szívemet: mire vágyik tehát? Nem tudtam e kérdésre feleletet adni, de azt hittem, hogy az erdő kedves lesz előttem, s elhatároztam, hogy falun fogom befejezni a még alig elkezdett életútát, mely mégis úgy tünt föl előttem, mintha már századok óta tartana.

Mint minden tervemet, úgy ezt is hévvel karoltam föl. A mily hirtelen indultam el egykor a nagyvilág beutazására, ép úgy siettem most, hogy egy kunyhóba temessem életemet.

Vádolni szoktak, hogy hajlamom nem állandó, hogy nem vagyok képes egy eszméért szívósan lelkesedni, hogy nyugtalan természetem mindjárt az élvezetek mélyére siet érkezni, mint-ha untatná azok tartóssága; vádolnak, hogy mindig elmulasztom a célzt, melyet elérhetnék: oh, pedig én csak egy ismeretlen jó után török, követve ösztönöm sugallatát.

Az én hibám-e, ha mindenütt mindjárt a határookra találok, s hogy a mi bevégezett, reám nézve már semmi értékkel sem bír? De mégis érzem, hogy szeretem az érzelmek egyhangú változatlanságát, s ha még dőre volnék hinni a boldogságban, csupán a megszokásban keresném azt.

A nyílt természet s a teljes magány nemsokára leírhatlan állapotba sodorták lelkemet. Szülők és barátok nélkül, úgyszólván egyedül a földön, s még nem szeretve soha: leverte e csupán magamra szorító élet túlteltsége. Olykor hirtelen elpirultam, s szívemben izzó lávát éreztem forrongani; néha önkénytelen kiáltások törtek elő ajakamról; s éjszakáimat majd álmaim, majd főnvirrasztásaim zavarták. Hiányzott valami, mivel vágyam örvényét betölthetném. Leszálltam a völgyek ölébe, fölemelkedtem a bérczormokra, lelkem minden hevével szólítva vágyam alakját! Ezt karoltam át a szelekben, ennek szavát hallottam a folyam mormolásában, s arcát láttam a mosolygó csillagban.

De a nyugalomnak és zavarnak, a szűkölködésnek és jóllétnek ez az állapota olykor nem volt minden vonzerő nélkül. Egy nap fűzfagalyról leveleket tépdestem a patakba, s minden levélhez, melyet az ár magával sodort, egy-egy tervet csatoltam. A koronáját váratlan lázadástól féltő király nem érez oly élénk aggodalmat, mint milyet én éreztem, midőn a galy romjait veszélyben láttam forogni. Halandók gyöngesége! Szívünk soha sem vénülő gyermetagsége! Ime, a nevetségesnek mily fokára szállhat alá a fenséges emberész! S hányan vannak, kik sorsukat ép oly haszontalan dolgokhoz fűzik, minők az én fűzfaleveleim voltak!

De miként szóljak az átfutó benyomások azon tömegéről, melyek sétáim közben kísérték? A hangok, melyeket a szenvedélyek keltenek egy sivatag szív ürében, hasonlóak a neszhez, melyet a szél és patak hallatnak a vadon csöndjében; élvezzük, de le nem írhatjuk.

Ily változó érzelmek között talált az ősz. Örömmel léptem a viharok hónapjaiba. Majd harcos szerettem volna lenni, ki szél, felhők és rémképek között száguld, majd irigyeltem a pásztor sorsát, ki az erdőszélen lobogó rózsénél melengette kezeit. Elhallgattam búskomor dalát, mely arra emlékeztetett, hogy az ember éneke eredetileg mindenütt bánatos, még akkor is, midőn örömről szól. Szívünk tökéletlen hangszer; lant, melynek egyes húrjai hiányzanak, s mi az örömet is csak a sóhajok számára szentelt hangokon vagyunk kénytelenek elzengeni.

Nappal elbolyongtam az erdőszegélyezte pusztán. Kevés kellett ahhoz, hogy ábrándozásba merüljek; egy száraz falevél, melyet a szél előttem kergetett, egy kunyhó, melynek füstje a fák tarlott tetejéig emelkedett, a moh, mely észak lehelétől reszketve csüngött a tölgy törzsén, a távol bércz, az elhagyott tó, melyben száraz sás zizegett: mind álmadozásba ringatták lelkemet. A tanya templomtornya, mely magasan kiemelkedett a völgy mélyéből, gyakran lekötötte figyelmemet; tekintetemmel nem egyszer követtem a tovaszárnyaló vándormadarat, s képzeletemben feltűnt az ismeretlen part, a messze táj, hová útja vezet. Oh, mint szerettem volna ott lebegni szárnyain! Valami titkos ösztön kínzott; éreztem, hogy én is csak vándor vagyok a

földön, de mintha egy hang azt sugná nekem a magasból: Ember, a te költözésed ideje még nem jött el; várakozzál, míg fölkerekedik a halál szele, s ekkor azon ismeretlen táj felé vehe-
ted röptödet, hová lelked szüntelen sóvárog!

Nagy léptekkel bolyongva, fölkiáltottam:

- Támadj föl tehát, vágyva várt vihar, és sodorj el egy jobb élet hazájába!

Arczom kigyúlt, a zúgó szél megmarkolta fürtjeimet; de én, nem érezve a szembe csapó esőt, haladtam tovább, mintha csak szívem ördöge vett volna rajtam erőt.

Éjjel, midőn az északi szél megrázta kunyhómat, midőn a zápor sisteregve csapott alá, s a tornyosuló felhők homályában feltűnt a hold, mint halvány sajka a forrongó habok között, úgy éreztem, mintha az élet megizmosulna lelkem mélyében, s erőm volna világokat teremteni! Oh, ha megoszthattam volna valakivel érzelmeimet! Isten, ha egy vágyam szerint való nőt adtál volna nekem, ha - mint atyáink legelsejének - egy belőlem alkotott Évát vezettél volna oldalomhoz: leborultam volna e mennyei szépség előtt, s karjaimba zárván őt, kértem volna az eget, hogy megoszthassam vele hátralevő napjaimat.

De ah, egyedül, egészen egyedül voltam a földön! Titkos levertség szállotta meg tagjaimat. Az az életunalom, melyet már gyermekkoromban éreztem, új erővel visszatért. Szívem nem-sokára már nem szolgáltatott több tápot gondolataimnak, s létezésemről csak mély unatkozása-
som miatt volt tudomásom.

Egy ideig küzdöttem bajommal, de közönyösen és a nélkül, hogy szilárd elhatározásom volna győzedelmeskedni rajta. Végre, nem tudván gyógyítani lelkem e különös betegségét, mely folyton komor gondolatokkal töltött el, elhatároztam, hogy megváltok az élettől.

Istennek papja, ki hallod szavaimat, bocsáss meg nekem, szerencsétlennek, kit az ég csaknem esztől fosztott meg.

Vallásos voltam és gáztettet tervezgettem; szívem imádta az Istent, míg elmém káromolta; egész magaviseletem, minden szavam, érzelmem és gondolatom merő ellentmondás, homály és hazugság vala! De hát tudjuk-e mindig: mit akarunk? Tudjuk-e mindig: mit gondolunk?

Barátság, világ és magány egyaránt cserben hagytak. Fordultam már mindenkire, de mind-annyi csak szerencsétlenséget hozott reám. A társaságtól elfordultam, Amália elhagyott, s most, midőn a magány is unottá lett előttem: mi maradt hátra számomra? A magány volt az utolsó deszkaszál, melyen magamat megmenteni reméltem, és íme, most ezt is elsülyedni érzém.

Elhatároztam, hogy lerázom vállaimról az élet nyűgét, s minden gondolatomat ez örült szán-
dék felé irányoztam. Sietésre semmi sem sarkalt; nem határoztam meg az elköltözés idejét, hogy teljesen élvezhessem életem utolsó napjait.

De úgy gondoltam, szükséges lesz előbb vagyonom rendezése, és írtam Amáliának. Nem fojthattam magamba néhány panaszos szót a rideg közöny miatt, melylyel irányomban visel-
tetik, s komor fájdalom sötétlett elő soraimból. Mégis azt hívé, eléggé elálczáztam titkomat; de nővérem, ki tudott olvasni szívem redőiben, könnyen kitalálta azt. Megdöbbsentette a nyomott hang, mely levelemben uralgott, s gyanúját fokozták kérdezősködéseim oly dolgok-
ról, melyekkel azelőtt soha sem törődtem.

Válasz helyett hirtelen látogatásával lepett meg.

Hogy megérthessétek örömem lázas kitörését, midőn Amáliát viszontláttam, s hogy méltá-
nyolhassátok később bekövetkezett fájdalmam keserűségét, tudnotok kell, hogy egyedül ő volt a földön, kit valaha szerettem, s benne minden érzelmem összeolvadt a gyermekkor
édes emlékeivel.

Szilaj örömmel fogadtam őt. Hisz oly régóta nem volt senkim, ki meghallgasson, s ki előtt föltárhattam szívemet!

Amália karjaiba zárt.

- Hálátlan! - szólt - te halni készülsz, midőn nővéred még él! Hogyan kételkedhetél szívemben! Ne magyarázgass, ne mentegetőzzél; mindent tudok, mindent megértettem, úgy, mintha csak mindig veled lettem volna. Engem akarnál tévútra vezetni, engem, ki láttam legelső érzelmeid keletkezését? Ime, hová ragad szerencsétlen jellemed, életúntságod és igaztalanságod! Jer szívemre, s tégy fogadást, hogy ez volt az utolsó eset, hogy magadat átadtad döreségeidnek! Esküdjél, hogy nem fogsz többé életed ellen törni!

Gyöngéd részvétellel tekintett reám, s csókkal árasztotta el homlokomat. Gyöngédebb volt a szerető anyánál! És szívem ismét föltáruult az örömnél; mint a gyermek, nem kívántam egyebet, csak hogy vigasztaljanak. Teljesen alávettem magamat Amália hatalmának, ki ünnepélyes esküt követelt tőlem, mit én habozás nélkül le is tettem, s eszembe sem jutott, hogy még valaha szerencsétlen lehetek.

Több mint egy hónapja élveztük már az együttlét örömét. Midőn egy reggel a megszokott komor csend helyett nővérem szava fogadott, szívem lázasan reszketett a boldogságtól.

Amália valami isteni jelleget nyert a természettől; lelke ép oly ártatlan és üde volt, mint teste; érzelmeit végtelen gyöngédség jellemezte, s lelkében egy kis ábrándozás lakott. Szíve, minden gondolata és szava összhangzatos egészszé olvadtak; megvolt benne a nő félénksége és szeretete az angyal tisztasága- és dallamosságával.

De nemsokára elérkezett az idő, midőn lakolnom kellett minden következtelenségeimért. Egykor eszelősségemben már csaknem oda jutottam, hogy kívántam a szerencsétlenséget, csak hogy legalább valami igaz oka legyen szenvedéseimnek. Borzasztó óhajlás volt ez, melyet a haragvó Isten nagyon is meghallgatott!

Barátaim, a mit most fogok elbeszélni, ma is könnyeket facsar szemeimből. De tehettem-e...

Néhány nappal előtt mi sem csalhatta volna ki belőlem e titkot. Most már mindennek vége!

Csupán arra kérlek benneteket, aggastyánok, hadd temesse örök hallgatás e történetet, s ne feledjétek, hogy az csak a vadon egy fája alatt volt elbeszélve.

A tél már vége felé járt, midőn észrevettem, hogy a nyugalom és egészség, melyet Amália számomra megszerzett, most tőle kezd elpártolni. Fogyott; szemei beestek, járása bágyadt, hangja zavart lón. Egy nap láttam, a mint könnybe lábadva térdel a kereszt előtt.

A nagy világ úgy, mint a magány, távollétem úgy, mint a velem való érintkezés, a nappal úgy, mint az éjtszaka, egyaránt felizgatták. Ajakáról akaratlanul sóhajok röppentek el. Majd hosszú sétákat tett, a nélkül, hogy csak legkevesebb is fáradna, majd csak alig vonszolta tagjait. Munkához látott és abba hagyta; fölnyitotta könyvét, a nélkül, hogy olvasna belőle; beszélni kezdett s nem fejezte be mondatát, majd hirtelen könnyekre fakadt s elvonúlt imádkozni.

Hiába iparkodtam titkának nyomára jönni. Midőn karjaimba zárva faggattam, azt felelte, hogy ő is csak úgy van, mint egykor én: nem tudja, mi baja.

Három hónap folyt le így, s állapota mind rosszabbra fordult. Egy titokzatos levelezés látszott könnyeinek kútforrása lenni, mert majd nyugodtabb, majd izgatottabb lett a levelek szerint, melyeket kapott.

Egy reggel, miután Amáliát hiába vártam a reggelihez, szobája felé mentem. Kopogtattam. Semmi felelet. Kinyitom az ajtót: a szobában senki!

A kandallón kis csomag hevert, nekem címezve. Reszketve vettem kezembe, fölnyitottam és megdöbbenve olvastam e levelet, melyet megőriztem, hogy a jövőben útját állja előttem minden csalfa örömnnek:

«Renéhez.»

«Tanum az Ég, hogy kész volnék ezerszer fölláldozni életemet, csakhogy a fájdalom egyetlen percét is eltávoztassam tőled. De oh, én szerencsétlen, mit sem tehetek boldogításodra! Bocsáss meg, hogy úgy szököm meg tőled, mint egy gonosztevő. Nem tudtam volna ellenállni kérelmednek, pedig el kell távoznom...

Isten, légy könyörületos irántam!

Tudhatod, René, hogy mindig benső vonzalmat éreztem a kolostori élet iránt. Ideje már, hogy javamra fordítsam az Ég titkos figyelmeztetéseit. Miért is várokostam így sokáig! Ime, az Úr büntetése elért! Csak éretted maradtam a világban... Bocsáss meg; a fájdalom, hogy tőled el kell szakadnom, mélyen megzavar.

Most már, édes fivérem, jól érzem, mily szükségesek azon menhelyek, melyek ellen sokan nem egyszer kikelnek. Vannak szerencsétlenségek, melyek bennünket örökre elszakítanak az emberektől: hová menekülnénk tehát, ha ily menhelyek nincsenek? Meg vagyok győződve, hogy te magad is, fivérem, a vallás e hajlékaiban föltalálnád nyugalmat; hiszen a föld már nem nyújt számodra semmit, mi méltó volna hozzád!

Esküdre nem emlékeztetlek; bízom abban, hogy megtartod szavadat. Fölfogadtad, hogy élni fogsz érettem, - s van-e nyomorultabb, mint az, ki folyton életének kioltására gondol? Oly jellemnek, minő te vagy, könnyű volna meghalni. Hidd el, reám nézve is százszor nehezebb az élet!

De sietve hagyd el a magányt, melynek nincs jó hatása reád, s keress valami foglalkozást. Tudom, keserűen fogsz nevetni azon, hogy Franciaországban mindenkinek hivatalt kell elfoglalnia. De ne vesd meg ennyire atyáink bölcsességét és tapasztalatait. Jobb, ha valamivel több közös van bennünk más emberekkel, csakhogy kevésbbé legyünk szerencsétlenek.

Talán a házasság megszabadít unalmad terhétől. A feleség, a gyermekek elfoglalnák napjaidat. S van-e nő, ki ne óhajtana téged boldogítani? Lelked nemessége, kimagasló elméd, őszinte és szenvedélyes vonásaid, büszke és szelid tekinteted: minden biztosítja számodra egy nő szerelmét és hűségét. Ah, mily gyönyörrel zárna karjaiba s szorítana szívéhez! Minden tekintete, minden gondja rajtad függene, hogy elejét vegye legcsekélyebb bánatodnak is. Maga a szerelem és ártatlanság volna ő előtted, s te nővéredet vélnéd benne föltalálni.

Elutazom a b-i zárdába. E tengerparti hajlék teljesen megfelel vágyaimnak. Czellámból majd éjjelenként elhallgatom a habok mormolását, melyek nyaldosva simulnak a falhoz, és álmadozni fogok a sétákról, melyeket egykor veled tettem, midőn a fenyők ingó tetőinek zúgásában a tenger zaját véltük hallani.

Gyermekkorom hű társa, foglak-e még valaha látni? Kissé idősebb lévén, mint te, gyakran ringattalak bölcsődben, s olykor együtt szenderegünk abban. Ah, ha majdan ismét együtt pihenhetnénk közös sír mélyében! De nem lehet! Egyedül kell majd nyugodnom a szent hely hideg márványa alatt, hová azon leányokat helyezik, kik soha sem szerettek.

Nem tudom: képes vagy-e olvasni e sorokat, melyek félig elmosódtak könnyeim alatt...

De végre is: előbb vagy utóbb, nem kellett volna-e válnunk? Szükséges-e előtted az élet bizonytalanságára és rövid idejére utalnom? Emlékezhetel a fiatal M-re, ki az Ile-de-France⁶ közelében hajótörést szenvedett. Midőn halála után néhány hónapra megkaptad utolsó levelét, földi maradványai már elenyésztek, s a mely pillanatban te elkezdted őt gyászolni Európában, talán ugyanazon pillanatban ért véget érette a gyász Indiában.

Mi tehát az ember, kinek emléke oly gyorsan elmosódik? Barátainak egy része még alig értesült haláláról, s a másik rész már teljesen megvigasztalódott.

Kedves, ezerszer kedves René! Vajon az én emlékem is ily hamar elmosódik szívedből? Lásd, csak azért szakadok el tőled a földön, hogy folyton együtt lehessen veled az örökkévalóságban.

Amália.»

«U. i. Ide mellékelem a vagyonom átruházásáról szóló okmányt; reménylem, hogy barátságomnak e jelét nem fogod visszautasítani.»

A lábaim előtt lecsapó villám sem kelthetett volna bennem oly megdöbbenést, mint e levél.

Minő titkot rejtegetett előlem Amália? Mi kényszerítette őt arra, hogy ily hirtelen a kolostori élethez forduljon? Csak azért édesítette volna meg napjaimat, hogy azután hirtelen elhagyjon? Oh, miért is jött el, miért is másította meg szándékomat! A részvét hangja hívta őt hozzám, de nemsokára, kifáradván súlyos kötelességének terhe alatt - sietett elhagyni a boldogtalant, kinek senkie sincs a földön, csak ő! Azt hitte, mindent megtett érettem, mikor meggátolta halálomat.

Igy panaszkodtam; majd egy pillantást vetve lelkem mélyébe, fölkiálték:

- Hálátlan Amália! Ha te lettél volna helyemben, ha te is, mint én, örvény szélén állottál volna: én nem hagylak el!

Mégis, midőn újra átolvastam levelét, azt oly leírhatlan szomorúnak és gyöngédnek találtam, hogy szívem elszorúlt. Egy gondolat hirtelen reménynyel töltött el; azt hívtam, hogy Amália talán szenvedélyre gyúlt egy férfi iránt, s ezt nem merte előttem bevallani. Gyanúmat megerősíteni látszott nővérem búskomolysága, az általa folytatott titkos levelezés, s a szenvedély, mely utolsó soraiban lángolt.

Rögtön írtam hozzá, kérve, tárja föl előttem szívét. Nem késett válaszolni, de titkát nem leppezte le. Egyszerűen tudatta velem, hogy megnyerte a fölmentést a próbaidő alól, s nemsokára leteszi a fogadalmat.

Önfejűsége, szavainak titokzatos volna, s a csekély bizalom, melylyel irántam viseltetett, fel-lázított.

Perczyi habozás után elhatároztam, hogy B-be megyek, végső kísérletet tenni nővéremnél. Útközbe esett a föld, hol fölneveltetém.

Midőn megpillantottam az erdőt, melyben életemnek egyedül boldog perczeit töltöttem, nem tudtam visszatartani könnyeimet, s lehetetlen volt ellenállanom a kísértésnek, hogy búcsut vegyek e helytől.

Bátyám eladta atyai örökét, s az új tulajdonos távol tartózkodott.

Hosszú fenyőfa-soron át értem a kastélyhoz. Az elhagyatott udvaron pillanatra meg-meg-állottam, hogy szemügyre vegyem a bezárt vagy töredezett ablakokat s a falak lábánál fel-

⁶ Sziget Afrika keleti oldalán.

kórozott bogáncsot; a faleveleket, melyek a küszöbökön fonnyadoztak, s a magányos perront, hol atyámat gyakran láttam hű szolgálai körében. A lépcsőket már mohszőnyeg vonta be, s az ingó és töredezett kövek közül sárga viola bújt elő.

Az ajtót egy előttem ismeretlen házörző nyitotta föl durván.

Habozva állottam a küszöb előtt.

- Nos, - kiáltott - talán ön is követni készül annak az idegen nőnek a példáját, ki néhány nappal ezelőtt járt itt? Alighogy belépett, ájultan rogyott össze, s nekem kellett őt kocsijába visszavinnem.

Nem volt nehéz kitalálnom, ki volt az az *idegen nő*, ki - mint én - elzarándokolt e helyre, fölkeresni emlékeit.

Kendőmmel pillanatra eltakartam szemeimet, s átléptem az ősi hajlék küszöbét. Végig haladtam a csöndes termeken, hol csak lépteim kopogását lehetett hallanom. A lebocsátott redőnyökön átszűrődő fény alig-alig világosította meg a szobákat. Fölkerestem a helyet, hol anyám életével adózott születésemért; majd azon szobába léptem, hol atyám örök álmra zárta szemeit, azután, hol bölcsőmben szenderegtem, s hol szeretetem szava először talált visszhangra nővérem kebelében. A hallgatag termék pusztá szögleteiben egy-egy pók fonta hálóját.

Hirtelen nagy léptekkel távoztam a kastélyból, s nem mertem visszatekinteni.

Oh, mily édes, de hajh, elröppenő a néhány percz, melyet a testvérek együtt tölthetnek öreg szülőik védőszárnyai alatt! A család rövid életű; az Úr lehelletére szétoszlik, mint a füst. A fiu alig ismerheti meg atyját, az atya alig ismerheti meg fiát, a fivér a nővért s a nővér a fivért!... A tölgy maga mellett látja főljarjadzani magvait; nincs így az ember gyermekeivel!

B-be érve, a zárdához vezettettem magamat, s engedélyt kértem, hogy nővéremmel beszélhessek. Értésemre adták, hogy Amália senkit sem fogad. Irtam hozzá. Azt válaszolta, hogy most, midőn azon ponton áll, hogy életét Istennek ajánlja, tiltva van világi gondolatokkal foglalkoznia, s ha szeretem őt, nem fogom fájdalmam által zavarni.

- De - tette hozzá - ha szándékos volna fogadalmam napján az oltárnál megjelenni, helyettesítsd ott atyámat. Csupán ez a szerep méltó a te bátorságodhoz, s egyedül ez az, mely megfelel barátságunknak és nyugalmamnak.

A hideg határozottság, melylyel barátságom hevének ellenszegült, mélyen fölháborított. Haboztam: visszatérjek-e, vagy maradjak, hogy megzavarjam a szertartást? A pokol még azt a gondolatot is sugallta: öljem meg magamat a templomban, hadd vegyüljön utolsó sóhajom a fogadalom szavába, mely örökre elszakítja tőlem nővéremet.

A zárda fejedelelnője tudatta, hogy a szentélyben helyet tartott fenn számomra, s kért, hogy vegyek részt a szertartásban, mely holnap fog lefolyni.

Kora hajnalban harangszó ébresztett föl.

Tíz órakor lelki vívódások között a zárda felé vánszorogtam.

Mi sem lehet szomorúbb, mint lenni ily szertartásnál, és mi sem lehet fájdalmasabb, mint átélni azt!

A templomot nagy néptömeg töltötte meg.

Oda vezettek a szentélyben fölállított padhoz. Félig eszméletlenül térdre rogytam. Nem tudtam, hol vagyok, nem tudtam, mit akarok.

A lelkész már ott várakozott az oltár előtt.

Hirtelen föltárult egy rácsozat, s belépett Amália, fölékesítve a föld minden pompájával. Gyönyörű volt. Arczán túlvilági fény sugárzott, mely a meglepetés és csodálkozás moráját keltette a tömegben.

Látván dicső fájdalmát s hitének nagyságát, zord terveim kihaltak. Erőm elhagyott; úgy éreztem, mintha egy mindenható kéz terjesztené ki reám hatalmát, s szitok és durvaság helyett csak mély imádatot s az alázatosság görnyedezését találtam szívemben.

Amália mennyezet alatt foglalt helyet. A szertartás fáklyafénynél, virágok közt, illatárban vette kezdetét. Mindez az áldozatot volt hivatva kellemesebbé tenni. Fölajánlás után a pap levetette díszét, s egyszerű gyolcsruhában a szószékre lépett, hol rokonszenves és hévteljes beszédben festette azon szűz boldogságát, ki magát Istennek ajánlja. S midőn e szavakat mondá: «hasonló e szűz a tömjénhez, mely elemésztődik a tűzben,» úgy tűnt föl előttem, mintha csendes nyugalom és mennyei illat áradna szét a templomban. Mintha mindnyájan a szent galamb védszárnyai alatt állanánk s angyalok szállanának le az oltárra, hogy onnan illattal és koronával emelkedjenek föl az égbe.

A lelkész befejezte beszédét; s ismét fölöltvén díszruháját; folytatta a szertartást.

Nővérem, két fiatal apácza által támogatva, térdre borult az oltár első lépcsőjén. Ekkor föl-szólítottak, végezzem az atyai teendőket. Amália, téveteg lépteim neszére, közel volt az el-ájuláshoz. Helyemet a lelkész oldalánál jelölték ki, kinek át kellett nyujtanom az ollót. E perczen szívem lázongását újra éledni érzem, fölgerjedésem közel volt a kitöréshez. De Amália, összeszedve minden bátorságát, reám függesztette szemeit, melyekben annyi szemrehányás, annyi fájdalom honolt, hogy lábaim a földbe gyökereztek.

A vallás győzedelmeskedett. Nővérem, fölhasználva zavaromat, gyorsan előrehajtotta fejét. Gyönyörű haja a szent aczél alatt szerteomlott a földön, s a hivalgó dísz hosszú szőrruha váltotta föl, a nélkül, hogy Amália bármit is veszítene bájaiból.

Homlokára fehér gyolcs borult, s letarolt fejét szent fátyol: a szűzesség és hit kettős symboluma fődte be.

Soha sem volt oly szép, mint e pillanatban. Bűnbánó szemei a föld porára voltak függesztve, míg lelke az égben szárnyalt.

De fogadalmát még nem tette le, s hogy halottnak tekintessék a világra nézve, át kellett vándorolnia a síron is. Hideg márványra fektették, s halotti lepelt borítottak reá, melynek négy szögletén négy fáklya lobogott.

A lelkész, fölöltve a stólát, s kezében könyvet tartva, megkezdette a halotti szertartást; énekét fiatal szűzek kísérték.

A vallás örömei nagyok, de borzasztóak is egyúttal!

Le kellett térdelnem a komor ravatal mellé.

Hirtelen zavart nesz kél a halotti lepel alól. Fejemet oda hajtom, s ez iszonyú szavak (melyeket csupán én hallottam) ütök meg fülemet:

- Irgalom Istene! Add, hogy ne keljek föl többé e helyről, s halmozd jószágodat fivéremre, *ki nem osztozott bűnös szenvedélyemben!*

E szavakra föltárult előttem a borzasztó való. Agyam elhomályosult. Oda borultam a ravatalra, s karjaimba szorítva nővéremet, fölkiáltottam:

- Jézus Krisztus szűz anyja, fogadd utolsó ölelésemet a halál hidegén s az örökkévalóság mélyén keresztül, melyek már örökre elszakítanak tőlem!

Mozdulatom, hangom, könnyeim pillanatra megzavarták a szertartást. A lelkész félbeszakította énekét, az apácák elvonultak, s a tömeg tolongva nyomult az oltár felé.

Eszméletlen állapotban vittek el.

Nem nagy hálával tartozom azoknak, kik tudtomra adták, hogy a szertartás befejeztetett s nővéremet heves láz fogta el. Kéretett, ne kísértsem meg többé vele találkozni.

Mily fonáksága az életnek! A nővér fél beszélni fivérével, s a fivér fél hallani nővérenek szavát!

Midőn távoztam, a kolostor úgy tűnt föl előttem, mint tisztítóhely, hol lángok készítenek elő a mennyei életre, s hol - mint a börtönben - elveszítünk mindent, a remény kivételével.

Saját szerencsétlenségünk elviselésére elég erőt találhatunk lelkünkben; de akaratlanul okozójává lenni mások boldogtalanságának: oh, ez elviselhetetlen!

Csak most, midőn már ismertem nővérem szerencsétlenségének okát, csak most voltam képes megérteni, mit kellett szenvednie! Mit előbb oly titokzatosnak találtam, most már világos lőn előttem: mi okozta az öröme és bánatnak azt a sajátságos vegyülékét, melyet Amália egykor útrakelésem perczében mutatott s a gondosságot, melylyel visszatérésemkor a találkozást kerülte, és a gyöngeséget, mely őt hosszú ideig késleltette a kolostorba lépésben.

A boldogtalan leány még kétségtelenül hitt szíve gyógyulásában.

A titokzatos levelezést, mely engem tévútra vezetett, bizonyára a próbaidő alól való fölmentetése s vagyonának reám történt átruházása okozta.

Most már, barátaim, megtudtam, mit tesz az: könnyezni egy nem csupán képzelt baj miatt! Szenvedélyeim, melyek hosszú ideig határozatlanul csapongtak, most hevesen megragadták az első zsákmányt. Fájdalmam némi megállapodást nyújtott hányatott szívemnek, s titkos örömmel láttam, hogy a bú nem aknázható ki oly hamar, mint a gyönyör.

El akartam volt hagyni a földet, még a Mindenható parancsa előtt. Az Ég Amáliát küldte szabadításomra, de egyúttal azért is, hogy nagy bűnömért megbüntessen. Így van; minden bűnös gondolat, minden bűnös tett lelki zavart és szerencsétlenséget von maga után.

Amália kért, hogy éljek, s én tartoztam neki azzal, hogy ne súlyosbítsam szenvedéseit.

Különben - csodás dolog! - most, hogy valóban szerencsétlen voltam, nem volt többé vágyam meghalni. A szívemet eltöltő fájdalom elfoglalta minden perczemet.

Elhatároztam, hogy végleg elhagyom Európát, s átköltözöm Amerikába.

A b-i kikötőben épen egy hajórajt szereltek útra Louisiána felé. Érintkezésbe léptem az egyik hajóskapitánynyal, s szándékomat Amáliának tudomására hozva, folyton utazásom tervével foglalkoztam.

Nővérem már kopogtatott a halál ajtaján; de az Úr, a szűzek első pálmáját szánván neki, nem akarta őt oly korán magához hívni; megpróbáltatása itt lenn még hosszabbra nyúlt. Másodszor is visszaszállott az élet terhes ösvényére, s mint hősnő, ha görnyedezett is a kereszt alatt, mindenha bátran nézett szembe a reá váró fájdalommal, a küzdelemben csak a győzelmet, a szenvedések nagyságában csak a dicsőség nagyságát látva.

Megmaradt csekély javaimnak eladása és fivéremre ruházása, a hosszas útikészülődések és a kedvezőtlen szelek jó ideig a kikötőben kényszerítettek vesztegelni. Minden reggel elmentem tudakozódni Amália felől, s mindig a csodálkozásnak újabb érzetével s újabb könnyekkel tértem vissza.

Szüntelen a tengerparti kolostor környékén bolyongtam.

Kicsiny, rácsos ablak mögött, mely a puszta partra nyílt, gyakran láttam egy apácát, a mint mély gondolatokba merülve elmerengett a sík oczeánon, hol olykor a távolban fölillant egy-egy elvitorlázó hajó. Ugyanezen apácát ugyanezen rácsos ablak mögött többször láttam a hold világánál is, s míg tekintete a fényben úszó tengeren szárnyalt, figyelni látszott a hullámok zuhogására, melyek szomorúan törtek meg a magányos homokparton.

Még most is hallani vélem a harang szavát, mely éjjente imára hívta a zárda szüzeit. Míg csengése átrezdült a messzeségen, s a szüzek csöndben az Úr oltárához járultak: én a kolostorhoz siettem, hogy ott, egyedül a fal tövében, szent hevülettel hallgassam a zsolozsma végső hangjait, melyek a templom ívei alatt összevegyültek a habok behangzó halk zsongásával.

Nem tudom miért, mindezen dolgok, melyeknek inkább csak növelniök kellett volna fájdalmamat: épen eltompították annak életét. Könnyem nem volt oly keserű, ha azt zúgó szélben, szirtormokon önthettem ki.

Különben bánatom, már csak különös jellegénél fogva is, gyógybalzsamot hordott magával. A mi nem közönséges, azt élvezni szoktuk, még ha az maga a szerencsétlenség is. S e tudat azon reményt nyújtotta, hogy idővel nővérem gyötrelme is csökkenni fog.

A levél, melyet tőle elutazásom előtt kaptam, megerősítette bennem e gondolatot. Gyöngéd szemrehányással illetett bánatom miatt, s biztosított, hogy az idő enyhíteni fogja az övét.

«Sorsom felől nem esem kétségbe, - írta nekem. A rendkívüli áldozat, most, midőn már befejeztetett, nyugalommal tölt el. A rendes élet, társaim egyszerűsége és fogadalmunk tisztasága balzsamot áraszt napjaimra..... Midőn a tengeren felüvölt a vihar, s ablakomat a hazátlan sirály megcsapkodja szárnyaival: én, az égnek szegény galambja, boldognak érzem magamat, hogy biztos menhely óv a háborgó vész elől. E zárda szent hegy, magas bércezfok, hol a földi zaj végső s az égi zengzet első hangjai ölelkeznek, hol a hit édes mámorba ringatja a fogékony lelket, s hol a lázas szerelmet égő szüzesség helyettesíti. Itt megtisztulnak vágyaink, s a muló láng örökké változik; a zaklatott, kéjsóvár szív ártatlanságot, s a hányatott élet nyugalmat talál.»

Nem tudom, mit tartogat számomra a végzet, de azt hiszem, hogy az elutazásom előtt kitört vész bizonyára azt akarta tudtomra adni, hogy mindenütt vihar fogja kísérni lépteimet. Ki volt adva a parancs a hajóraj elindulására, s alkonyatkor már több hajó útra készen állott. A szárazföldön töltött utolsó éjet arra szenteltem, hogy búcsulevelet intézzek Amáliához. Míg ezzel foglalkoztam, s könnyem gördült a papírosra, éjfél tájban szélzúgás támadt. Figyeltem. Tombolva tört ki a vihar. A távolból hangzó vészlövészek bűgésába a kolostor hangjának harangja vegyült. A partra siettem, hol minden puszta volt, s már csak a hullámok moraját lehetett hallani. Leültem egy sziklára. Egyfelől csillogó habok futkostak, másfelől a zárda emelkedett sötét falaival.

A kis, rácsos ablakban halvány fény pislogott. Bizonyára te voltál ott, Amáliám, ki leborulva feszület előtt, imádkoztál a viharok Istenéhez, kimélje meg szerencsétlen fivéredet.

Itt zúgó vész s hajótörött emberek a szirteken, amott a hallgatag kolostor, melynek nyugalmat mi sem zavarja; itt kicsiny, szűk czella, amott a végtelen tenger; egyik felől ingadozó hajó-lámpák, másik oldalon a zárda mozdulatlan világítótornya; amott hajósok, kiknek sorsa a bizonytalanság, itt imádkozó szüzek, kiknek napjai örök egyhangúságban folynak, s közöttök te, Amáliám, megpróbált lelkeddel, melyet már háborgóbb vihar korbácsolt, mint a tengert, s mely fájóbb hajótörést szenvedett, mint bármely hajó!

E kép mélyen bevésődött emlékezetembe...

Új égnek napja, légy tanúja könnyeimnek! Amerikai partok visszhangja, ismételd panaszaimat! Oh, mily szomorú volt a rettenetes éjet követő reg, midőn a hajó fedélzetére támaszkodva, szemeim elől örökre eltűnni láttam hazámat. Hosszú ideig elnéztem a partról felém bólintató fákat s a zárda tornyát, mely lassan elmerült a messzeségben.

René befejezte elbeszélését. Egy levelet vett elő kebeléből, s átadta Souel atyának. Azután elfojtott zokogással Saktász karjaiba vetette magát, hogy időt hagyjon a hittérítőnek a néhány sor átolvasására.

Végre Souel atya visszaadta a levelet, mely a b-i zárda fejedelemsnőjétől jött, s Amália utolsó perczének leírását tartalmazta. A szerencsétlen leány buzgóságának és könyörületességének esett áldozatul, midőn ragályos betegségben szenvedő társnőit gondozta. Az egész kolostor, hol Amáliát csaknem egy szent tiszteletében részesítették, vigasztalhatlan volt elhunytja miatt. A fejedelemsnő hozzátette még, hogy harmincz éve már, mióta a zárda élén áll, de vezetése alatt még nem volt oly gyöngéd szívű apáca, mint Amália, s nem volt, ki oly nyugodtan távozott volna a földről, mint ő.

Saktász karjaiba zárta Renét és zokogott.

- Gyermekekem! - szólt fiához - miért is nincs itt Aubry atya, hogy a szíve mélyén lakó békével s tapasztalataival lecsillapítsa lelked viharát! Olyan volt ő, mint mogorva éjtszakán a hold, melyet a száguldó felhők nem ragadhatnak magokkal; tisztán, változatlanul és nyugodtan halad el felettök. Oh, engem minden megzavar és magával sodor!

Mindeddig Souel atya szótlanul, komoly arccal hallgatta René történetét. Belül titokban részvevő szívet hordozott; de külsőleg hajthatlan szilárdságot mutatott. Végre a szasém megindulása megtörte hallgatóságát:

- Történetedben mi sem érdemli meg azt a részvétet, melyet itt irányodban mutatnak, - szólt Amália fivéréhez. - Én benned csak egy ábrándos fejű ifjat látok, ki magát kivonta a társadalom terhei alól, hogy kába álmoknak éljen. Csupán azért, mert a gyűlölet szemüvegén látjuk a világot, még nem vagyok másoknál fölebbvalók. Csak az szokta gyűlölni az életet és az embereket, ki távolról szemlél. Légy szettekinőbb, s legott meggyőződöl, hogy képzelt mindazon baj, mely miatt panaszkodol. S mily szégyen, hogy életednek egyetlen igaz szerencsétlenségére még csak gondolni sem lehet a nélkül, hogy pirulnunk kellene. A legnagyobb erény, a vallás s a szentek minden ékességei sem teszik eltűrhetővé bánatodnak még csak gondolatát is. Nővéred meglakolt bűnéért, s ha véleményemet szabad kimondanom: úgy látom, hogy a sírből fölhangzott vallomás megzavarta lelkedet. Mit keressz te egyedül az erdők mélyében, emészte napjaidat s elhanyagolva kötelességeidet? Azt válaszolhatod, hogy a szentek is a vadonban vonultak. Igen, oda vonultak, hogy könnyeikkel oltsák ki a szenvedélyeket, melyeket te éppen lángra lobbantani iparkodol. Önhitt ifju, ki azt hived, hogy az ember beérheti saját magával! A magány káros arra nézve, ki nem Istennel él abban; az elvonultság eltompítja a lélek erejét, mert elvon tőle minden tárgyat, melyen magát gyakorolhatná. Ki erőt nyert, az köteles azt felebarátainak szolgálatára szentelni; ha értékesítenül hagyja azt, először csak titkos, benső nyomor bünteti, de előbb vagy utóbb iszonyú büntetést mér reá az ég.

René, e szavak által megzavarva, fölemelte fejét Saktász kebeléről. A vak szasém mosolygott, s ajkának e mosolya, melyhez a szemek derüje nem csatlakozott, titokteljes és fenséges vala.

- Fiam - szólt Atalának agg kedvese, - Souel atya szigorúan, de helyesen beszélt. Megdorgálta úgy az ifjut, mint az aggot, s igazsága van. Igen, föl kell hagynod a különös élettel, mely csak gyötrelmet hoz reád. Boldogság csak másokkal közös úton kinálkozik. Egy napon a Mississippi, mint tiszta patak, közel forrásához, szégyenleni kezdte kicsiny és jelentéktelen voltát. Sietett elkérni a bércek havát, a zuhatagok vizét, a vihar esőjét, s túllépve

partjait, pusztává tette bűvös környékét. Nagyravágyásában egy ideig örvendett hatalmának; de látva, hogy útja folyton sivár pusztán vezet, hogy egyedül bolyong a magányban s vize folyton zavaros: mélyen megbánta, hogy elhagyta a csendes kis medret, melyet a természet vájt számára, s hogy eltávozott a madarak, virágok, fák és patakok köréből, melyek egykor békés útjának hű kísérői voltak.

Saktász elhallgatott. A Mississippi nádbozótjaiból fölhangzott a flamingónak közeli vihart jósló szava.

Mindhárman hazafelé vették útjokat. René hallgatva haladott az imádkozó hittérítő s a támolygó vak szasém között. Beszélük, hogy a két aggastyán által ösztönöztetve, visszatért nejéhez, de a nélkül, hogy otthonában föltalálta volna boldogságát.

Nemsokára Saktászsza és Souel atyával együtt elveszett a szörnyű vérontás alkalmával, mely a francziák és natsézok között Louisiánában lefolyt.

Ma is mutatják a szirtet, hol René naplementekor üldögegni szokott.